

VOORBIJ DE LAATSTE BRUG

Ingrid Moerman

Antiquariaat Klikspan

Leiden

Het is een koude winternacht met een prachtige volle maan.

Een klein gezelschap, huiverend in hun winterjassen, slentert door de Groenesteeg. Aan het eind daarvan passeren ze de Laatste Brug, die van 1659 tot 1813 toegang gaf tot de stadswal langs de Zijlsingel. In dat laatste jaar werd hier de begraafplaats Groenesteeg voor beter gesitueerden aangelegd, zodat de brug voor tallozen de laatste gang betekende. Een begrafenisstoet van welgestelde lieden voerde langs de vele kleine winkeltjes en arbeidershuisjes in de Groenesteeg, waar armoede heerste. Veel vrouwen en kinderen verrichtten er thuiswerk- dat zich overigens vaak op straat afspeelde- : spercie- of snijbonen afhaken, tuinbonen doppen, wortelen schillen of uien snijden voor de conservenfabrieken in de Sleutelstad.

Nu nadert het gezelschap een ijzeren hek, begrensd door twee hardstenen palen. Op de linker bevindt zich een vlinder, rechts is een omgekeerde fakkel gebeeldhouwd. Beide doodssymbolen: de vlinder als teken voor het kortstondige leven, maar ook als opstandingssymbool, de ziel die voortleeft; de omgekeerde toorts of dovende fakkel als teken voor het uitgedoofde leven. Enigszins piepend en knarsend opent het hek zich. Het gezelschap wandelt langs de aula met de gleuf, waarboven het opschrift: Gedenkt den armen. 'Moeten we niet...!', fluistert er een. 'Dat kunnen we nog op de terugweg doen', krijgt hij ten antwoord. Ze lopen verder. Links achter de bruine beuk doemt het prachtige Jugendstilmonument op, dat de Amsterdamse beeldhouwster Thérèse van Hall in 1905 vervaardigde op verzoek van vrienden en bewonderaars van de in 1904 overleden musicus Frans Coenen.

Stil ..., wie staat er naast die afgeknotte piramide met die prachtige reliëfs? Het is toch niet...? Er wordt druk gefluisterd en ja hoor, Frans Coenen treedt op hen toe. 'Goedenavond, u bent juist op tijd om onze maandelijkse reünie bij te wonen. Natuurlijk niet van de ruim vijfduizend die hier liggen, maar van een klein select gezelschap. Enkele musici, dominees, hoogleraren en gemeentelijke ambtsdragers. 'Wilt u mij maar volgen?' Een beetje verlegen kijken ze elkaar aan, maar dan volgen de bezoekers hun gastheer. Ze verlaten de gemetselde graven met liggende zerken onder de kolossale oude beuk en komen op een gedeelte, waar zich enkele staande stenen boven het wuivende gras verheffen. 'Kijk', wijst hun gids, 'die glanzende zwarte steen dateert ook uit het art nouveau tijdperk, net als mijn monument. Daar huist de componist Leander Schlegel, maar die staat al verderop, bij het graf van Wetrens. Die was vroeger directeur van de Leidse muziekschool, waar Leander trouwens ook begonnen is. Weten jullie dat Wetrens samen in één graf ligt met de jonge Duitse Anna Schulz-Lessig, die pianolessen aan de muziekschool gaf? Zij was eerst begraven in een familiegraf van haar hospes en hospita, maar Wetrens kocht een jaar later- in 1885- een eigen graf, waar zijn beschermeling een plaatsje kon krijgen. Zelf werd hij er in 1889 begraven. Twee muzikale vrienden verenigd in de dood.'

De wandelaars zien de genoemde personen al staan en voegen zich bij hen. Wetrens merkt op dat ze maandelijks musiceren, maar bij gebrek aan instrumenten meestal a capella zingen. Daarom nodigen ze altijd hun vriend Acquoy uit, die in een volgend vak begraven ligt, in een eerste klas graf. Ja, onderscheid moet er zijn en een hoogleraar verdient nu een maal meer dan een eenvoudig dirigentje. 'Waarom juist Acquoy', vraagt een van de aanwezigen. 'Nou, hij was kerkelijk hoogleraar in de geschiedenis van de Nederlands Hervormde kerk, maar ook een van de eerste beoefenaren van de muziekgeschiedenis, in het bijzonder op het gebied van

het kerkelijk lied en hield zich bezig met de herziening van het psalmboek, wat hij helaas niet af heeft kunnen maken. Zijn vriend Robert Fruin, die overigens het graf gekocht heeft, is ook altijd van de partij.' En ja, verderop staan de twee goede vrienden al klaar, evenals de dominees Groeneveld, Hagen en Rudolph. Ter introductie voor de bezoekers wordt vermeld dat de Nederlands Hervormde predikant Eduard Groeneveld bepaald heeft dat zijn geld besteed moest worden aan de stichting van een hofje voor predikantsweduwen en-dochters, dat in 1882 aan de Oude Vest gebouwd werd. Zijn collega Hagen was de laatste predikant van de moderne vrijzinnige richting in Leiden en voorzitter van de Maatschappij van Toonkunst. Daarom ligt hij zo goed bij de musici. De nu aanwezige predikanten vragen om ook hun gereformeerde collega's, die met z'n vieren in één graf liggen, uit te nodigen om aan de party deel te nemen. Dit wordt door de aanwezigen bij - zeer zachte - acclamatie aangenomen. De historicus Robert Fruin vraagt aan het gezelschap toestemming een collega van hem uit te nodigen om ook van de partij te zijn. Het gaat om Cornelis Petrus Tiele, vroeger remonstrants predikant en vervolgens theologisch hoogleraar. Deze hield op 3 oktober 1874 de feestrede in de Pieters kerk, in het bijzijn van koning Willem III, koningin Sophie en de prinsen Hendrik en Alexander. In deze feestrede sprak hij over de heldenmoed onzer vaderen, waarbij hij opmerkte: 'Hier, op dezen bodem ontworpen aan de zee, hier heeft eens de wieg der vrijheid gestaan, hier werd zij onder smarten geboren, hier sterve zij nimmermeer'. In die tijd vond ook een grote actie plaats om geld bijeen te brengen voor een standbeeld voor een van de helden uit dat roemruchte verleden, Pieter Adriaensz. Van der Werf. Robert Fruin was daar fel tegen en ook vanavond is hij weer hevig aan het fulmineren. 'Van der Werf was geen held, hij was meer een navolger van de publieke opinie. Van der Does en Van Hout, die hebben de Leidse bevolking tot volhouden gedwongen'. Enkelen zijn het met hem eens, maar Hagen en ook Groeneveld halen ook andere herinneringen uit die tijd aan. De inzameling bij de burgerij voor een standbeeld van burgemeester Van der Werf was al in 1873 begonnen. Vooral bij de lagere bevolking was het enthousiasme groot.

'... Ik geef der ook wat an, want men Hein heit nou een goeie weekhuur en nou ken er ook voor Van der Werf wel een dubbeltje of een paar dubbeltjes van af. Maar weet je, die groote heere van de kollekte die komen bij ons arme lui niet, ze binne bang, geloof ik, dat ze bij ons meer vlooijen as geld kunne mee nemen ...' Het duurde jaren voor de benodigde 25.000 gulden bij elkaar gebracht was. En dan nog het gekibbel over de plaats van het monument! Verschillende locaties passeerden de revue: op de Hoogstraat, in de bocht van het Rapenburg voor de Universiteitsbibliotheek, op de trap van het Stadhuis, in het Plantsoen, aan de Plantage, op de Vismarkt, het Waaghoofd en het Pieterskerkhof. Matthias de Vries, die intussen ook naderbij gekomen is en die de feestrede gehouden had bij de onthulling van het monument in 1884, zegt: 'Ik herinner me nog het voorstel om een spiritistische séance te houden en de geest van Van der Werf op te roepen om hem te vragen waar hij wilde staan.' Het afkeurend gegrom van Fruin wordt in de kiem gesmoord. De Vries, met een scheve blik op Fruin, vervolgt: 'Ik herinner me ook nog dat ik in mijn feestrede herinneringen opgeroepen heb aan de tijd van het beleg en de personen die daarbij zo'n grote rol gespeeld hadden. Niet alleen voor Holland, maar voor de gehele mensheid was het ontzet van groot belang.' Een nieuwe figuur is naderbij gekomen, burgemeester De Laat de Kanter. Hij mengt zich in het gesprek en richt het woord tot De Vries: 'Amice, ik weet nog goed dat ge die rede hield en ik, na uw beschrijving van dit monument, de onthulling ervan moest verrichten, omlijst door

het optreden van mannen- en kinderkoren. Velen van de hier aanwezigen zullen zich dit nog wel herinneren'.

Zachtjes wordt instemmend geapplaudisseerd. Schuchter merkt vervolgens een van de 'bewoners' van de begraafplaats op: 'Er is toch al eens eerder iets geweest met de 'gemeentelijke top'?' Een van de aanwezige burgemeesters, Van Limburg Stirum, vraagt: 'Hoezo?' Een beetje aarzelend komt het antwoord: 'U was nog geen burgemeester, maar het heeft zich wel tijdens uw leven afgespeeld. De fraudekwesitie onder De Mey van Streefkerk.' De aanwezigen kijken vragend en afwachtend, waarop de spreker vervolgt: 'Het speelde in 1838, toen de gemeentesecretaris Du Pui overleed en er een enorm tekort in de stadskas werd geconstateerd. Gedurende 27 jaar had hij, met de klerken Seyn en Bakker, de stad fors opgelicht. Ook de burgemeester en gemeenteontvanger Van Puttkammer hadden boter op hun hoofd, want van enige controle was nauwelijks sprake geweest. Zelfs onze medebewoner Salomon van der Paauw kwam in opspraak.' De spreker knikt in de richting van de naderbij getreden Van der Paauw, stadsarchitect en ontwerper van de begraafplaats Groenesteeg, en vervolgt zijn betoog. 'Dit kwam omdat de secretaris verzuimd had Van der Paauw's declaraties te noteren en hem van dat geldelijk beheer te dechargeren. Het verduisterde bedrag bedroeg 150.000 gulden, wat meer was dan een halve jaarbegroting! Casper Seyn verkocht zijn roerende en onroerende goederen, die 22.000 gulden opbrachten. De weduwe Du Pui betaalde 10.000 gulden en de gemeenteontvanger, aan wie grote nalatigheid kon worden verweten, betaalde 17.000 gulden. Maar er was nog altijd een ton tekort, die in maart 1839 door een onbekende gever werd geschonken. De naam van de koning werd gefluisterd, maar later bleek de gulle gever het schatrijke raadslid Diederik van Leyden Gael te zijn, die onze stad te hulp was gekomen.' Ademloos hangen de aanwezigen aan zijn lippen. Wat een schandaal, dat uit de doeken wordt gedaan! Is er nog meer gossip te vermelden over de bewoners van deze dodenakker?

De naderbij gekomen Teunis Zaaier en Eduard van der Burg kijken elkaar verstolen aan. Zullen ze ... ? Het is Zaaier, die opmerkt: 'Mijn collega en ik kunnen een boekje open doen over een zeer beruchte vergiftigingszaak, die in de jaren tachtig van de 19e eeuw heeft plaats gevonden. Vele aanwezigen hier zullen zich dat nog zeer goed herinneren. Maar de tijd dringt, onze bijeenkomst loopt ten einde. Misschien kunnen we een volgende keer hierop terugkomen. We danken u allen voor uw komst, maar verzoeken u toch dringend deze begraafplaats kalm te verlaten, zodat ook wij weer in alle rust onze rustplaatsen kunnen innemen.'

De gasten knikken instemmend en een van hen sluit het bezoek af met een kort dankwoord. De overledenen trekken zich terug in hun graven en het groepje bezoekers loopt langzaam langs de aula terug naar het hek. Een enkeling tast in de buidel en deponeert een muntje in de 'armengleuf'. De eeuwige rust aan de Groenesteeg keert terug.

Bronnen:

Foto: Archief Erfgoed Leiden en Omstreken(ELO).

Jan Goedeljee ca. 1880

Druk: Stichting Boekdrukkunst Leiden te Leiden